

KUKORELLI ISTVÁN

Gondolatok a Sólyom-bíróságról szóló könyvről^[1]

Szokatlannak tűnhet, hogy egy 2021-ben megjelent könyvet „megkésve” mutatunk be. Az előszóból tudjuk, hogy a Sólyom-bíróságról szóló kötet az Alkotmánybíróság (továbbiakban: AB) 30. születésnapjára készült. Azt gondolom, hogy az az örökség, amiről a könyvben olvashatunk, ma és a jövőben is aktualitással bír. Időszerű marad tehát alkotmánytörténetileg is, mert az alkotmányosság klasszikus alapelveinek cölöpjeit ebben a kilenc évben verték le, reményeim szerint jó mélyre.

A könyvbemutató műfajához híven szólni illik a mű szerkezetéről. Aki már olvashatták ezt a szép külsínű és tartalmas belbecsű könyvet, tudják, hogy két részből áll:

Az elsőben öt tanulmányt olvashatunk nyolc szerző tollából. A szerzők a jogtudomány ismert képviselői és az alkotmánybíráskodás kutatói. A szakirodalomban a kezdetektől sokan foglalkoztak a Sólyom-korszakkal (pl. Kis János, Pokol Béla, Sajó András, Tóth Gábor Attila és mások^[2], sőt maga a névadó is 2001-ben megjelent monográfiájában).^[3] Az öt tanulmány reflektál ezekre az írásokra, de újat hoz több szempontból is. Ezekre a leginkább a tanulmányok összefoglalójában megtalálható nővumokra később egy-két mondat erejéig visszatérnék.

A második részben hét tudatosan kiválasztott, korabeli AB-határozat elemzésére vállalkozott nyolc fiatal kutató.^[4] Tudom, hogy a válogatás nem volt könnyű hadművelet, hiszen a korszakban megalkotott 1355 AB határozat (évente átlag: kb. 150) kínálta magát.

[1] Gyórfi – Kazai – Orbán (szerk.), 2021.

[2] Halmi (szerk.), 2000; Holló – Balogh, 2010; Kis, 2000; Pokol, 1992; Sajó, 1996; Tóth, 2009.

[3] Sólyom, 2001.

[4] 23/1990. (X. 31.) AB határozat (a halálbüntetés eltörlése);

64/1990. (XII. 17.) AB határozat (az első abortusz-határozat);

11/1992. (III. 5.) AB határozat (az igazságtételi törvényről);

43/1995. (IV. 30.) AB határozat (a Bokros-csomagról);

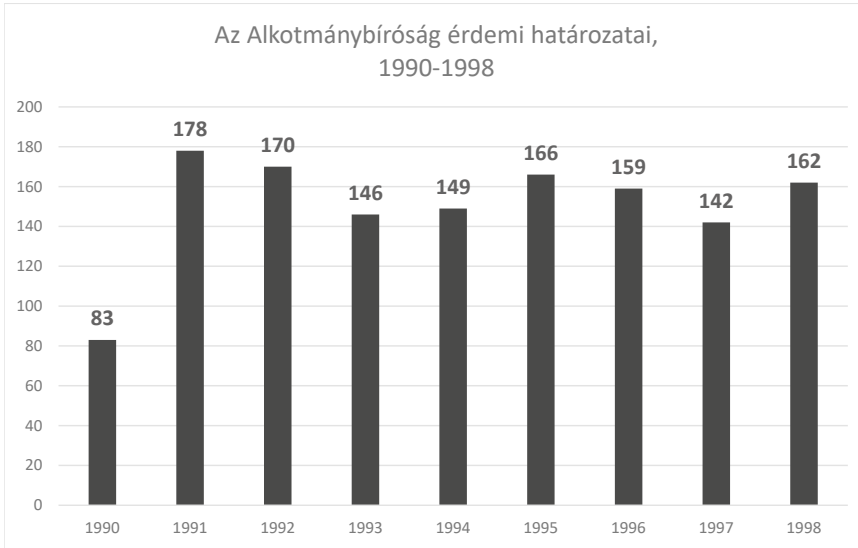
21/1996. (V. 17.) AB határozat (a szívárvány-ügy);

29/1997. (IV. 29.) AB határozat (a közjogi érvénytelenségről);

52/1997. (X. 14.) AB határozat (a népszavazás konszolidációja).

Az Alkotmánybíróság érdemi határozatainak száma 1990-1998									
év	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
határozatok	83	178	170	146	149	166	159	142	162
Összesen	1355								

1. táblázat: Az Alkotmánybíróság érdemi döntéseinek száma 1990-1998[5]
(Forrás: a szerző saját szerkesztése)

1. ábra: Az Alkotmánybíróság érdemi határozatai, 1990-1998.
(Forrás: a szerző saját szerkesztése)

Az évente szépen vastagodó „fekete kötetek” (az ABH-k) 1990-98 között összesen 8914 oldal írott anyagot, mondhatnám, fontos joganyagot tartalmaznak, pl. a Fleck Zoltán által teljesértékűen feldolgozott jogállamiságról. A szűrőn végülis a korszakban legnagyobb társadalmi-politikai visszhangot kiváltó döntések akadtak fenn. Jellemezhetném úgy is, hogy ezek a nagy „jogrendszerváltó” határozatok. Másképp fogalmazva: a később nagyon gyakran hivatkozott határozatok. Egyetemen lévén a tankönyveket, az évfolyam-, TDK- és szakdolgozat-írók kedvenc témáit tartalmazó határozatok. Ma is több száz dolgozat és nem kevés tudományos publikáció íródott (íródik) a kérdéseket körüljárva.

[5] Az adatokat Németh Ágnes, az Alkotmánybíróság jogegységi tanácsadója bocsátotta a rendelkezésemre, köszönet érte. A táblázat tartalmazza az Alkotmánybíróság teljes ülésének, valamint háromtagú tanácsainak határozatait. Mind a Magyar Közlönyben (vagy tárcaközlönyben), mind az Alkotmánybíróság Hivatalos Lapjában megjelenteket. Az adatok forrása Az Alkotmánybíróság Határozatai éves kötetek 1990-1998 közti kiadásai.

Nem szeretnék a belekívánás bűnébe esni, csupán egy apró kritikai megjegyzésem lenne; tárgyát tekintve a válogatás döntően alapjogias, a Halmai Gábor által említett államszervezeti aktivizmus per tangensem jelenik meg a kötetben, és nem olyan erővel, amilyen a valóságban volt. A válogatási elvek szempontjából érdemes összevetni a Sólyom-kötetet az ugyancsak a 30. évfordulóra kiadott „Az AB 100 elvi jelentőségű határozata 1990-2020” című, kétkötetes kiadvánnyal.^[6] Az utóbbi könyv szerkesztői a most vizsgált 7 határozatból ötöt szavaztak be saját könyvükbe. Viszont a korszakot reprezentáló 23 határozat között pl. megtalálhatjuk az államfő hatásköréről szóló 48/1991. (IX. 26.) AB határozatot, továbbá a bírói függetlenségről szóló 38/1993. (VI. 11.) AB határozatot is. Ezek legalább olyan „visszhangosak” és fajsúlyosak voltak, mint a „hetek”. Hiányérzet vége.

A kiválasztott határozatokat elemző szerzők nagyjából hasonló tematika szerint haladva, fiatalos lendülettel és magas színvonalon írnak. Bemutatják a téma szakirodalmát és ahhoz nagyon sok újat tesznek hozzá. Szellemesen, könyvedén szedik darabokra a határozatokat.

Két dolgot mindenképpen kiemelnék a határozatelemző részből:

- Az egyik, hogy feltárul előttünk az AB belső döntéshozatali mechanizmusa. Olvashatunk a levéltári források alapján az indítványokról, a különböző tervezetekről, feljegyzésekről, szakértői véleményekről. Megelevenedik a XIII. kerületi, később a Donáti utcai székház.
- A másik, hogy a szerzők a korba visszahelyezve társadalmi fogadtatásukban is bemutatják a döntéseket. Aki megélte azokat az éveket és újságolvasó volt, retro érzése támad, mert hiteles a kép, a múltidézés. Jó a tükör.

Az elemzések alapján kézzelfogható az AB sokat vitatott aktivizmusa, az alapító atyák, az „olvasztárok” bátorsága. A kiváló humoristával, Bödőcs Tiborral szólva a Sólyom-bíróság bírái többségükben a „jogállam dobermannjai” voltak. Talán ez elmondható az elnök által dominált testület egészéről is. A könyv demonstrálja a Sólyom-bíróság kívülről látható egységét, a különvélemények alacsony száma bizonyítja ezt. Miközben jól tudjuk, hogy kőkemény viták voltak a testületen belül.

Az AB aktivista szerepfelfogásának kétségtelenül objektíve kedvezett a kor, a régi-új jog találkozásának közelsége, a tabula rasa alapról indulás, a popularis actio megléte, az átmeneti alkotmány és az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény hatásköri listája is, amely nagy intézményi mozgásteret engedélyezett (voltak olyan önálló hatáskörök, mint pl. a mulasztás, amelyek fölkínálták az aktivizmust). Tanulságos a korszakban az AB megszorító és kiterjesztő hatáskör értelmezése is. Az aktivista credo – szubjektív nézőpontból – az AB mindenkori összetételétől is függ. Az 1989. november 23-án paritásos elv alapján megválasztott 5 alkotmánybíróhoz 1998. november 23-ig további 11 bíró csatlakozott; a Sólyom-bíróságot a „kemény mag” mellett végülis 16 bíró jelenítette meg.

[6] Gárdos-Orosz – Zakariás (szerk.), 2021.

Név	Megbízatus kezdete és vége	A megválasztó parlament
Sólyom László	1989. november 23. – 1998. november 23.	Az „utolsó rendi Országgyűlés” 1985-1990.
Ádám Antal	1989. november 23. – 1998. november 23.	
Kilényi Géza	1989. november 23. – 1998. november 23.	
Solt Pál	1989. november 23. – 1990. június	
Zlinszky János	1989. november 23. – 1998. március	
Lábady Tamás	1990. június – 1998. november 23. és tovább	Az első szabadon választott parlament 1990-1994
Tersztyánszky Ödön	1990. június – 1998. november 23. és tovább	
Vörös Imre	1990. június – 1998. november 23. és tovább	
Herczeg Géza	1990. július – 1993. május	
Schmidt Péter	1990. július – 1996. december	
Szabó András	1990. július - 1998. február	
Holló András	1996. november – 1998. november 23. és tovább	Az első kétharmados parlament 1994-1998.
Németh János	1997. június - 1998. november 23. és tovább	
Bagi István	1997. június - 1998. november 23. és tovább	
Erdei Árpád	1998. március - 1998. november 23. és tovább	
Kiss László	1998. március - 1998. november 23. és tovább	

2. táblázat: A Sólyom-korszak alkotmánybírái
(1989. november 23. és 1998. november 23. között)^[7]
(Forrás: a szerző saját szerkesztése)

Szinte kivétel nélkül valamennyien egyetemi emberek, ebben az évtizedben klasszikus értelemben professzori alkotmánybíráskodás zajlott.

És itt térnék vissza a kötet első részére, a tanulmányokhoz. Több szerző, így például Györfi Tamás kiemeli, hogy az alkotmánybíráknak tág mozgásterük van az alkotmány értelmezésekor, legelőbb az alkotmány politikai konszenzuson alapuló absztraktsága miatt. Szépen írtak erről korábban sokan, pl. Brunner György és mások.^[8] Elfogadom, hogy nincs szubjektum nélküli történelem, és a bírák sem Robinsonok, egész szocializációjukat magukkal hozzák. Azt azonban erős túlzásnak vélem, hogy a korba visszahelyezve – csak saját értékpreferenciáik alapján – döntöttek volna.

[7] Megjegyzés: A Nemzeti Kerekasztal eredeti tervei és a törvények szerint 15 fős Alkotmánybíróság állt volna fel a három ciklus alatt. 1994-ben azonban a létszámot 11 főre csökkentette a Tisztelt Ház. A bírák életrajzáról lásd: Sereg, 2005.

[8] Brunner, 1998.

Pócza Kálmánéknak a Politikatudományi Szemléből ismert, a bírói koalícióról szóló, érdekes cikke is csak részben fedi a valóságot; néha valóban tetten érhető a bal meg a jobb, de a képlet sokkal bonyolultabb. A bírói koalíciókat pl. erősen befolyásolta a közjogász és a magánjogász bírák közötti eltérő szemléletmód. Hagyomány volt a nyilvános hirdetésekkor, és erre figyelmeztetni is szoktuk egymást, hogy az Aranybullát helyesen tettük-e fel. A közjogászokon a pajzsot, a magánjogászokon a trónon ülő királyt láthatta a „nagyérdemű” a taláron függő Aranybullán. És ez nem csak játék volt!

Féket, mégpedig erős féket jelentett az egyéni ambícióknak, egóknak, önmegevalósításoknak, a bírói mozgástereknek a testületi döntéshozatal. Ez még a legakaratossabb és legkitartóbb bírakat is kompromisszumra készítette, jó és rossz irányban egyaránt. Szerintem az a korrekt alkotmánybíró, aki érvel, a végsőkéig meggyőzésre törekszik, és csak a végén adja vissza az aktát. A legkönnyebb út eleve különvéleményes tervezetet készíteni. Kevesen emlegetik, de kedvezett a mozgástérnek, hogy a Sólyom-bíróság – Kilényi Gézával szólva – nem csak az indítványokat „csinálta fel”, hanem az önmagát ideiglenesnek tartó alkotmányt is. A jelen kötetben Mécs János és Orbán Endre által elemzett 11/1992. (III.5) AB határozatban olvashatjuk a következőt: „Az 1989. október 23-án kihirdetett alkotmánymódosítással gyakorlatilag új alkotmány lépett hatályba, ami az államnak és a jognak és a politikai rendszernek a korábitól gyökeresen különböző, új minőségét vezette be.” Az idézetben kétszer szerepel hangsúlyosan az új! Halkan megjegyezném, hogy az 1989-es alkotmány első Magyar Közlönyös kihirdetésekor a fejlécen ez volt olvasható: A Magyar Köztársaság Alkotmánya. És szó sem volt az 1949. évi XX. törvény módosításáról! Azután a bölcsek eldöntötték, hogy nincs szó forradalmi legitimitációról.

Az alkotmánybírói törzskaromban gyűjtöttük az alkotmánybíráskodásra vonatkozó sajtóbakikat, elnevezéseket. Most csak a téma szempontjából releváns elírásokat idézném fel; alkotmánybírság, alkormánybírság, alkotmányíróság – és folytathatnám. Az utóbbiról Sólyom László is szólt egy interjúban – a könyv idézi ezt –, elismerve, hogy a bíróság gyakran az alkotmányírás határán mozgott. Ez látható az elemzett határozatokon is.

A véleményem mindig az volt, hogy az alkotmánybíráskodás egyik fő funkciója, hogy élővé tegye az alkotmányt, hogy jogfejlesztő szerepe legyen. Praeter viva dux iuris civilis! – ezt tanultuk Brósz Róbert professzor úrtól. A Sólyom-bíróság valóban jogfejlesztő, rendszerváltó, arisztokratikus bíróság volt, kellő távolságra a politikától. Szépen írja Jakab András és Kazai Viktor, ez a korszak ma is „intellektuális viszonyítási pont”! Hozzátenném, új alkotmányos kultúrát teremtett, ami bibói értelemben az értelmiségi elit kutyakötelessége.^[9]

Záró gondolatként mondanám, hogy a könyv nem heroizál és nem is destruál, kritikai értékelő alapon ír, a szerzők eljutnak 2021-ig, így az első 9 év fényében látható a többi bírói megbízatási ciklus is, amely hol processzualistább, hol

[9] Bitskey (szerk.), 2000.

egyensúlyosabb, hol közelebb áll a politikához, a kortól soha sem függetlenül.

Bíróként és alkotmányjogászként is mindig nagy tisztelettel voltam az alapító Atyák iránt, akik között kiváló tanáraink, kollégáink, barátaink szolgálták az alkotmányosság számomra szent ügyét. Ez a viszonyom a könyv elolvasása után csak erősödött.

IRODALOM

- Bitskey Botond (szerk.) (2000): *Tíz éves az Alkotmánybíróság*. Alkotmánybíróság, Budapest.
- Brunner György (1998): *Az alkotmányos panasz buktatói. Német tapasztalatok, magyar reformok*. Pécs.
- Gárdos-Orosz Fruzsina – Zakariás Kinga (szerk.) (2021): *Alkotmánybírósági gyakorlat. Az Alkotmánybíróság 100 elvi jelentőségű határozata 1990-2020*. I-II. kötet. HVG ORAC, TKJ-TI, Budapest.
- Gyórfi Tamás – Kazai Viktor Zoltán – Orbán Endre (szerk.) (2001): *Kontextus által világosan: A Sólyom-bíróság antiformalista elemzése*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Halmai Gábor (szerk.) (2000): *A megtalált alkotmány? A magyar alapjogi bírászkodás első kilenc éve*. INDOK, Budapest.
- Holló András – Balogh Zsolt (2010): *Az értelmezett alkotmány. Az Alkotmánybíróság gyakorlata 1990-2009*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest.
- Kis János (2000): *Alkotmányos demokrácia. Három tanulmány*. INDOK, Budapest.
- Pokol Béla (1992): Aktivista alapjogász vagy parlamenti törvénybarát? A magyar alkotmánybírászkodásról. In: *Társadalmi Szemle*. 1992/5. sz.
- Sajó András (1996): A materiális természetjog árvái, avagy hogyan védi az Alkotmánybíróság az elesetteket. In: *Magyar Jog*. 1996/4. sz.
- Sereg András (2005): *Alkotmánybírák talár nélkül*. KJK-Kerszöv, Budapest.
- Sólyom László (2001): *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Tóth Gábor Attila (2009): *Túl a szövegen. Értekezés a magyar alkotmányról*. Osiris Kiadó, Budapest.

JOGFORRÁSOK

- 23/1990. (X. 31.) AB határozat.
- 64/1990. (XII. 17.) AB határozat.
- 11/1992. (III. 5.) AB határozat.
- 43/1995 (IV. 30.) AB határozat.
- 21/1996. (V. 17.) AB határozat.
- 29/1997. (IV. 29.) AB határozat.
- 52/1997. (X. 14.) AB határozat.